

درباره:

طرح جامع صدور خدمات

بخش سوم

حمایت از بخش خصوصی، این بخش را نیز به حرکت درآورد.

تصویر کلان برنامه

رشد تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت سال ۱۳۶۷ بطور متوسط ۸/۱ درصد پیش‌بینی شد. دلیل افزایش رشد، وجود ظرفیت‌های بلااستفاده است که استفاده حداکثر از آن یکی از محورهای اصلی برنامه ذکر شده است. از جمله سیاست‌های برنامه اول، تامین منابع ارزی جدید از طریق توسعه صادرات یا جایگزینی واردات ذکر گردیده است.

رشد بخش خدمات به قیمت ثابت سال ۱۳۶۷ بطور متوسط ۶/۷ درصد و با تاکید بر رشد زیر بخش حمل و نقل، خدمات اجتماعی مانند آموزش و پرورش، آموزش عالی، آموزش فنی و حرفه‌ای، بهداشت، درمان و بهزیستی، تامین اجتماعی و بازرگانی هدف‌گذاری شده است. سهم ارزش افزوده بخش خدمات در تولید ناخالص داخلی در پایان برنامه اول (سال ۱۳۷۲) معادل ۵۰ درصد پیش‌بینی شده است.

جدول شماره یک پیش‌بینی تولید ناخالص داخلی و ارزش افزوده بخش خدمات طی برنامه اول و جدول شماره دو نیز پیش‌بینی وضعیت اشتغال در بخش خدمات را طی برنامه اول توسعه نشان می‌دهد.

صادرات خدمات فنی و مهندسی شرکت‌های ایرانی در خارج

اکثر قراردادهای صادرات خدمات فنی و مهندسی شرکت‌های ایرانی در بازار کشورهای آسیای میانه، هند، افغانستان، آفریقا و حوزه خلیج فارس می‌باشد. نزدیکی ایران به این بازارها، توان بالای خدمات مشاوره‌ای و پیمانکاری و همچنین مشترکات فرهنگی، زبان و در برخی موارد دینی و همچنین نیروی کار ارزان، می‌تواند از مزیت‌های نسبی ایران محسوب شود. این مزیت‌ها با ایجاد ارتباط مناسب و منطقی با بانک توسعه اسلامی که ایران نیز یکی از سهامداران مهم این بانک محسوب می‌شود و انجام لابی‌های سیاسی که امروزه به عنوان مهمترین ابزار موجود نزد تمامی کشورهای توسعه یافته صنعتی و در حال توسعه برای نفوذ به بازارهای هدف از آن استفاده می‌شود، بر گسترش صدور اینگونه خدمات تاثیر بسزایی داشته است.

در زمینه انجام پروژه‌های خدمات فنی و مهندسی تجربیات بخش مهندسی ایران در چند دهه اخیر در زمینه طراحی پروژه‌های بزرگ پل‌سازی، نیروگاهی، جاده‌سازی، ساختمانی، تجهیزاتی، سدسازی و اجرای پروژه‌های نفت و گاز در خارج از کشور، توان مناسبی برای پذیرش مسوولیت صدور خدمات فنی، مشاوره‌ای و مهندسی به این قسمت بخشیده است.

عملکرد بخش خدمات در برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۶۸-۷۲) با انتخاب استراتژی آزادسازی اقتصادی، یک سال پس از پایان جنگ تحمیلی، آغاز شد. سرمایه‌گذاری دولت در بازسازی خسارات جنگ و بهره‌برداری حداکثر از ظرفیت‌های موجود متمرکز شد. اعلام سیاست‌های دولت در زمینه آزادسازی و

سیاست‌ها و خط‌مشی‌های کلان بخش خدمات در برنامه اول

- افزایش توسعه صادرات غیرنفتی.
- افزایش نسبت اشتغال فعالیت‌های خدماتی از ۴۵/۵ درصد به ۴۷/۲ درصد.
- اتخاذ سیاست‌های مالی، پولی در چارچوب هدف‌های توسعه کشور جهت کاربرد منابع سرمایه‌ای بخش خصوصی.
- گسترش همکاری‌های فنی و مبادله نیروی کار به ویژه با کشورهای دوست و همجوار.
- ارز حاصل از صادرات غیرنفتی در داخل همان بخش استفاده شود.
- اعطای اختیار به صادرکننده برای مبادله واریزنامه‌های صادراتی یا فروش آن به بانک مرکزی به نرخی که هر شش ماه یکبار با توجه به نرخ برابری دلار در بازار توسط کمیته صادرات غیرنفتی تعیین می‌شود.
- اختصاص ارز صادراتی برای تامین نیازهای وارداتی و یا اجرای طرح‌های توسعه صادرات.
- ایجاد صندوق ضمانت صادرات وابسته به مرکز توسعه صادرات.
- ایجاد مرکز تجارت بین‌المللی ایران که در آن نمایندگی‌های سازمان‌های اجرایی ذیربط (گمرک، استاندارد، بانک مرکزی، بیمه و ...) و نمایندگی‌های شرکت‌های خارجی مستقر شوند.
- سیاست آزادسازی ارز و تجارت خارجی.
- سیاست تک نرخی کردن ارز.
- تامین منابع ارزی جدید از طریق توسعه صادرات یا جایگزینی واردات.

سیاست‌ها و خط‌مشی‌های زیر بخش‌های خدمات

بخش حمل و نقل:

- گسترش شبکه ارتباطی به منظور ایجاد زمینه ارایه خدمات و رفع نیازها.
- اهداف کمی حمل و نقل دریایی: افزایش ضریب بهره‌برداری از بنادر بازرگانی کشور از ۵۷ درصد در سال ۱۳۶۷ به حدود ۱۰۰ درصد در پایان برنامه.

بخش مخابرات:

- گذر از سیستم مخابراتی آنالوگ به سیستم دیجیتال.
- روند تکامل مخابرات: تحول الکترومکانیک به الکترونیک و میکرو الکترونیک.
- احداث شبکه‌های دیجیتال به موازات شبکه‌های آنالوگ.

- برنامه مخابرات بین‌المللی: انتقال و جای جایی تاسیسات تعدادی از مراکز موجود فرانکس به محل‌های مناسبتر و تکمیل تجهیزات آنها با استفاده از تکنولوژی پیشرفته.
- نصب سه آنتن در ایستگاه‌های زمینی موجود و استفاده از امکانات جدید سویچینگ تلفن بین‌الملل که حدود ۱۵۷۲ کانال به ظرفیت کانال‌های بین‌المللی اضافه خواهد شد و موجبات ترانزیت کردن ارتباطات منطقه‌ای و قاره‌ای را با استفاده از موقعیت جغرافیایی کشور فراهم خواهد کرد.

سیاست گسترش صادرات غیرنفتی همراه با جایگزینی واردات در شروع برنامه اول توسعه مدنظر قرار گرفت و از نیمه دوم سال ۱۳۷۲ بازار داخلی کالا و خدمات و ارز با افزایش شدید قیمت‌ها مواجه گردید.

بخش ایرانگردی و جهانگردی:

- ارتقای ظرفیت‌های کمی و کیفی تاسیسات جهانگردی.
- ایجاد زمینه مناسب برای جلب مشارکت فعال بخش خصوصی.
- ایجاد هماهنگی بین سیاست جلب جهانگردان با سیاست‌های منطقه‌ای.
- جذب سرمایه‌های بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در زمینه احداث هتل، رستوران و تاسیسات جهانگردی.
- تسهیل ورود و خروج جهانگردان خارجی از مرزهای کشور.
- اقدام به برپایی کنفرانس‌ها، نمایشگاه‌ها، جشنواره‌های فرهنگی، هنری و مسابقات ورزشی بین‌المللی برای جلب جهانگردان.
- همکاری با سازمان‌های بین‌المللی و کشورهای پیشرفته به منظور کسب تجارب صنعت جهانگردی.

عملکرد بخش خدمات در برنامه اول

برنامه اول علاوه بر رونق بخشیدن به فعالیت‌های اقتصادی، دستیابی به بعضی از اهداف آن از جمله ایجاد تحرک در سرمایه‌گذاری، تولید و اشتغال و تامین رشد متوسط سالانه ۷/۳ درصد در تولید ناخالص داخلی، در زمینه‌های اجتماعی، کاهش نرخ رشد جمعیت از ۳/۵ به دو درصد در سال، آموزش و پرورش، بهداشت و درمان دستاوردهای مهمی داشته است.

سیاست‌ها در راهبرد خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی و سیاست‌های آزادسازی ارز و تجارت خارجی بطور کارآ به مرحله اجرا در نیامد.

به استناد برنامه اول توسعه و در راستای تحقق اهداف مربوط به افزایش تولیدات صنعت و صادرات غیرنفتی، سه منطقه به عنوان مناطق آزاد اعلام شده است اما عملکرد گذشته حاکی از عدم توفیق این مناطق در نیل به هدف‌های تعیین شده می‌باشد.

سیاست‌های اعمال شده در برنامه اول از جمله اولویت دادن به استراتژی تشویق صادرات و سیاست تک نرخی کردن ارز و آزاد گذاشتن قیمت نیز می‌باشد.

روند صادرات غیرنفتی کشور طی سال‌های ۷۳-۱۳۶۷ صعودی بوده و از حدود یک میلیارد دلار به ۴/۸ میلیارد دلار رسیده است. طی سال‌های ۷۵-۱۳۶۷ بیش از ۵۰ درصد صادرات غیرنفتی شامل فرش و خشکبار بوده است. این روند نشان می‌دهد که نوعی تمرکز کالایی در ترکیب صادرات غیرنفتی کشور وجود داشته و درآمد ارزی ناشی از صادرات غیرنفتی به میزان قابل توجهی وابسته به شرایط بازار بین‌الملل است. حدود ۳۷ درصد صادرات ایران طی این دوره به کشورهای عضو بازار مشترک اروپا بوده است. این تمرکز بالا در کشورهای طرف قرارداد به مفهوم وابستگی شدید به شرایط و نوسانات اقتصادی کشورهای طرف مقابل است. عملکرد برنامه اول توسعه نشان می‌دهد که با شروع برنامه، رشد اقتصادی چشمگیر بوده ولی در سال‌های آخر برنامه، روند رشد نزولی بوده است. این امر نشان می‌دهد که برنامه نتوانسته روند مثبت و با دوام اقتصادی را در کشور شکل دهد و رشد در اوایل برنامه نیز تحت تاثیر تحولات خارج از کنترل برنامه از جمله افزایش موقت درآمدهای نفتی کشور ناشی از ماجرای اشغال نظامی کویت و تزریق سریع وام‌های خارجی در اقتصاد ملی و استفاده از ظرفیت‌های اقتصادی بلااستفاده در دوران جنگ بوده است.

در برنامه اول، بخش خصوصی امکان فعالیت

موجود اقدام گردد. عملکرد برنامه نشان می‌دهد که در هر دو مورد اقدامی صورت نگرفته است.

ایرانگردی و جهانگردی:

- طی سال‌های ۷۲-۱۳۶۸ جمعاً حدود ۱,۰۹۱,۰۰۰ نفر جهانگرد خارجی وارد کشور شده‌اند که نسبت به هدف برنامه (۹۰۰,۰۰۰ نفر) حدود ۲۱ درصد بیشتر بوده است.

- درآمد ارزی حاصل از ورود جهانگردان به کشور طی سال‌های ۷۲-۱۳۶۸ حدود ۴۵۵/۳ میلیون دلار بوده که با توجه به هدف برنامه (۴۵۰ میلیون دلار) حدود ۱/۳ درصد بیشتر بوده است.

- ظرفیت مسافرپذیری طبق هدف برنامه باید از ۳۱,۰۰۰ تخت در سال ۶۷ به ۴۵,۰۰۰ تخت در سال ۱۳۷۲ می‌رسید. عملکرد نشان می‌دهد که در پایان سال ۱۳۷۲ این شاخص به ۳۴,۵۰۰ تخت رسیده که حدود ۲۳/۳ درصد کمتر از هدف برنامه بوده است.

علل تحقق اهداف: پایان یافتن جنگ تحمیلی و بهبود و توسعه روابط سیاسی با برخی کشورها.

علل عدم تحقق: عدم تامین و تخصیص اعتبارات بخش دولتی و عدم ایجاد انگیزه در سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و عدم تحقق ظرفیت مسافرپذیری کشور در حد هدف برنامه.

اقدامات انجام شده

- تشکیل شورایی ایرانیانگردی و جهانگردی.
- شرکت نسبتاً فعال در نمایشگاه‌های ایرانگردی و جهانگردی.
- تصویب قانون توسعه صنعت ایرانگردی و جهانگردی.
- کسب موفقیت نسبی در برگزاری سمینارها و نمایشگاه‌های داخل کشور.
- حضور نسبتاً فعال در سازمان جهانی جهانگردی و کمیسیون جنوب آسیا.

نقاط ضعف

- ناتوانی در جذب و نگهداری نیروی انسانی متخصص در بخش جهانگردی.
- ضعف در تهیه و جمع‌آوری اطلاعات و آمار مورد نیاز در زمینه مسایل جهانگردی.
- عدم ایجاد هماهنگی بین نهادها و دستگاه‌هایی که در رابطه با صنعت جهانگردی فعالیت

بالقوه بنادر بازرگانی کشور و امکان واگذاری امور تصدی در بنادر به بخش غیردولتی می‌باشد. نقاط ضعف عملکرد در رابطه با صدور خدمات، کمبود تجهیزات و امکانات مناسب جهت جهانگردان خارجی بوده است.

عملکرد زیر بخش‌ها

حمل و نقل دریایی:

ظرفیت بهره‌برداری بنادر بازرگانی: طی سال‌های برنامه اول توسعه (۷۲-۱۳۶۸) تعداد

روند صادرات غیرنفتی کشور طی سال‌های ۷۳-۱۳۶۷ سعودی بوده و از حدود یک میلیارد دلار به ۴/۸ میلیارد دلار رسیده است، طی سال‌های ۷۵-۱۳۶۷ بیش از ۵۰ درصد صادرات غیرنفتی شامل فرش و خشکبار بوده است.

اسکله‌ها به ۸۵ پست، ظرفیت کل بنادر کشور به ۲۸ میلیون تن و مساحت کل انبارهای سرپوشیده و روباز به ۳/۱ میلیون متر مربع در پایان سال ۱۳۷۲ توسعه یافت. عملیات احداث هفت بندر چند منظوره امیرآباد، گز، ترکمن، فریدون کنار، کنگان، پسا بندر و آستارا در این دوره آغاز شد. در همین مدت عملیات کانتینری بنادر کشور بیش از پنج برابر گردید.

نرخ خدمات بندری در سال ۱۳۷۲ به کشتی‌های متقاضی خدمات مذکور افزایش یافت و این نرخ می‌تواند به بالا رفتن کیفیت خدمات قابل ارایه و تلاش در جهت ارایه خدمات بیشتر به کشتی‌ها موثر باشد و درآمد را افزایش دهد.

ظرفیت ناوگان بازرگانی دریایی: در برنامه پیش‌بینی شده بود که ظرفیت ناوگان بازرگانی کشور از حدود ۲/۱ میلیون تن در سال ۱۳۶۷ به حدود سه میلیون تن در سال ۱۳۷۲ افزایش یابد و همراه با افزایش ظرفیت ناوگان به بازسازی ناوگان

در حمل و نقل جاده‌ای داشته و پیشرفت قابل ملاحظه‌ای کرده است. همچنین مقررات‌زدایی در بخش بازرگانی خارجی و ایجاد امکان فروش ارز به قیمت بازار، فعالیت‌های صادراتی را گسترش داده است.

سیاست کاهش اندازه بخش دولتی در اقتصاد کشور که هدف آن کاهش نقش بخش دولتی و ایجاد فضا و زمینه بیشتر برای فعالیت‌های بخش خصوصی بود، بطور کامل اجرا نشد، لکن زمینه‌سازی برای ادامه و سرعت آن در سال‌های آتی فراهم گردید.

سیاست گسترش صادرات غیرنفتی همراه با جایگزینی واردات در شروع برنامه اول توسعه مدنظر قرار گرفت و از نیمه دوم سال ۱۳۷۲ بازار داخلی کالا و خدمات و ارز با افزایش شدید قیمت‌ها مواجه گردید.

موانع مختلف بر سر راه توسعه صادرات غیرنفتی نظیر: پیمان‌سپاری ارزی، نظام چندگانه ارزی و واردات در قبال صادرات از جمله دلایل اصلی عدم تحقق صادرات غیرنفتی در برنامه اول می‌باشد. یکی از اقدامات مهم در سال آخر برنامه اجرای سیاست یکسان‌سازی نرخ ارز بود که به منظور حذف نرخ‌های چندگانه و بهبود تخصیص منابع ارزی اتخاذ شد ولی در عمل به دلیل افزایش تورم و سررسید بدهی‌های خارجی با شکست مواجه گردید.

رشد تولید ناخالص داخلی در سال‌های اول تا پنجم برنامه به ترتیب سه درصد، ۱۲/۱ درصد، ۱۰/۹ درصد، ۵/۵ درصد و پنج درصد و در مجموع در طول برنامه به قیمت ثابت بطور متوسط سالانه ۷/۴ درصد بوده که نسبت به رشد پیش‌بینی شده (حدود ۸/۱ درصد) اندکی تفاوت داشت که حاکی از عدم تحقق اهداف برنامه است. بخش خدمات در طول سال‌های برنامه از رشد قابل توجهی برخوردار شد. ارزش افزوده این بخش که تا سال ۱۳۶۷ روند نزولی داشت، از ابتدای برنامه رو به افزایش گذاشت و طی سال‌های برنامه به ترتیب ۱/۸ درصد، ۹/۷ درصد، ۹/۹ درصد، هشت درصد و ۷/۵ درصد افزایش یافت. متوسط نرخ رشد سالانه این بخش معادل ۶/۵ درصد بود که از رشد پیش‌بینی شده در برنامه (۶/۷ درصد) کمتر است. جدول شماره سه مقایسه برنامه و عملکرد رشد تولید ناخالص داخلی و رشد بخش خدمات را نشان می‌دهد.

عملکرد صدور خدمات در برنامه اول

امکان مشارکت بخش خصوصی در اجرای طرح‌های راهسازی، بالا بودن ظرفیت رسمی و

دارند.

- عدم ارایه مکانیزم‌های عملی و قابل اجرا برای جذب سرمایه‌های بخش خصوصی و اعتبارات سیستم بانکی برای احداث تاسیسات جهانگردی.
- ضعف مجریان طرح‌های عمرانی در جذب

بهبود اعتبارات بخش و اجرای طرح‌های عمرانی.
- ضعف در انجام تحقیقات و پژوهش‌های کاربردی در موضوعات مورد نیاز بخش.
- پایین بودن کیفیت تاسیسات و امکانات جهانگردی و عدم نگهداری صحیح و بهره‌برداری

بهبود از اماکن اقامتی.

مأخذ: تحقیق کمیسیون صدور خدمات فنی و مهندسی اتاق ایران / تابستان ۱۳۸۵ ادامه دارد

جدول شماره یک- پیش‌بینی تولید ناخالص داخلی و ارزش افزوده بخش خدمات در برنامه اول توسعه (۷۲-۱۳۶۸)

ارقام: میلیارد ریال به قیمت ثابت سال ۱۳۶۷

شرح	۱۳۶۷ (برآورد)	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	رشد متوسط-۷۲-۱۳۶۸
تولید ناخالص داخلی - (به قیمت عوامل)	۲۲۵۰۳/۳	۲۴۲۸۹/۵	۲۶۵۳۳	۲۸۳۴۵/۹	۳۰۷۴۶/۷	۳۳۳۱۴/۶	۸/۱
خدمات	۱۲۱۴۰/۲	۱۲۷۵۷/۷	۱۳۶۶۳/۵	۱۴۶۵۰/۵	۱۵۶۸۱	۱۶۷۹۳/۷	۶/۷
حمل و نقل	۸۹۸/۴	۹۴۴/۵	۹۹۸/۲	۱۰۴۴/۳	۱۰۹۰/۴	۱۱۵۱/۸	۵/۰
سایر خدمات	۱۱۳۴۱/۸	۱۱۸۱۳/۲	۱۲۶۶۵/۳	۱۳۶۰۶/۲	۱۴۵۹۰/۶	۱۵۶۴۱/۹	۶/۸۳

مأخذ: قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی - مصوب ۱۳۶۸/۱۱/۱۱.

جدول شماره دو- پیش‌بینی وضعیت اشتغال در بخش خدمات در برنامه اول توسعه

ارقام: هزار نفر

عنوان	۱۳۶۷	۱۳۷۲	اشتغال جدید
خدمات	۵۴۰۰	۶۱۰۵	۷۰۵
خدمات عمده‌فروشی و خرده‌فروشی (رستوران و هتلداری، حمل و نقل، ارتباطات و انبارداری)	(۸۹۱)	(۱۰۷۷)	(۱۸۶)
خدمات مالی، بیمه، ملکی و حقوقی	۱۰۳	(۱۴۲)	(۳۹)
خدمات عمومی، اجتماعی و شخصی	(۳۷۳۵)	(۴۱۰۵)	(۳۷۰)
سایر خدمات	(۶۷۱)	(۷۸۱)	(۱۱۰)

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی.

جدول شماره سه- مقایسه برنامه و عملکرد رشد تولید ناخالص داخلی و رشد بخش خدمات

عنوان	سال ۱۳۶۸		سال ۱۳۶۹		سال ۱۳۷۰		سال ۱۳۷۱		سال ۱۳۷۲		متوسط رشد
	عملکرد	برنامه	عملکرد	برنامه	عملکرد	برنامه	عملکرد	برنامه	عملکرد	برنامه	
رشد تولید ناخالص داخلی	۳	۷/۹	۱۲/۱	۶/۸	۱۰/۹	۸/۵	۵/۵	۸/۴	۵/۰	۸/۱	۷/۴
خدمات	۱/۸	۵/۱	۹/۷	۷/۲	۹/۹	۷	۸	۷/۱	۷/۵	۶/۷	۶/۵

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.